

MOLIYAVIY TAHLIL VA UNING MIJOZNI KREDITLASHDAGI O'RNI

Abdulahobov Shaxzod Xolmo'min o'g'li

assistent,

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Boltaboyev Dilshodbek Xamro o'g'li

SamISI talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada moliyaviy tahlil va kreditlash jarayonining o'zaro bog'liqligi, moliyaviy tahlilning mijozlarni kreditlashda tutgan o'rni atroflicha yoritilgan. Mijozlarning moliyaviy hisobotlari asosida ularning kredit qobiliyatini baholash, kredit riskini aniqlash hamda maqbul kreditlash shartlarini ishlab chiqishdagi moliyaviy tahlilning ahamiyati batafsil tushuntirilgan.*

Shuningdek, korporativ mijozlarni kreditlash jarayoni, uning turlari va xususiyatlari, moliyaviy tahlilning asosiy usullari, korxonalarining moliyaviy holatini tahlil qilish bo'yichamohiyati ochib berilgan. Bundan tashqari, moliyaviy tahlilning vazifalari, ahamiyati va iqtisodiyotda tutgan o'rni ham yoritilgan.

Kalit so'zlar : *Moliyaviy tahlil, kreditlash, kredit qobiliyati, kredit riski, korporativ mijozlar, moliyaviy hisobotlar, likvidlilik, rentabellik, moliyaviy barqarorlik*

Moliyaviy tahlil va kreditlash jarayoni chambarchas bog'liq bo'lib, ular bir-birini to'ldiruvchi va ta'minlovchi ahamiyat kasb etadi. Moliyaviy tahlil banklarning kreditlash siyosatini shakllantirish va kredit riskini boshqarishda muhim rol o'ynaydi.

Mijozlarni kreditlash banklarning asosiy faoliyat yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Kredit resurslarini muvaffaqiyatli tarzda taqsimlash uchun banklar mijozlarning moliyaviy holatini atroflicha tahlil qilishlari lozim. Bunday moliyaviy tahlil kreditlash jarayonining ajralmas qismi bo'lib, u mijozning kredit qobiliyatini baholash, kredit riskini to'g'ri aniqlash hamda kreditlash shartlarini belgilashga xizmat qiladi.

Moliyaviy tahlil bankka mijozning moliyaviy barqarorligi, pul oqimlari, daromadlilik darajasi va qarzdorlik holatini batafsil o'rganish imkonini beradi. Shu asosda bank mijozning to'lovga qodirligi va kreditni o'z vaqtida qaytara olish qobiliyatini aniq baholaydi. Moliyaviy tahlil orqali banklar mijozlar faoliyatidagi moliyaviy risklar va xavf omillarini ham aniqlaydi.

Shuningdek, moliyaviy tahlil bank uchun mijozning kreditdagi garovini qanchalik darajada ishonchli ekanligini baholash vositasi ham hisoblanadi. Tahlil natijalariga ko'ra bank kredit shartlari, garovga qo'yilgan mol-mulklarning bahosi va foiz stavkasini belgilaydi.

Demak, moliyaviy tahlil banklarning kreditlash jarayonida markaziy rol o'ynaydi. U sonli ko'rsatkichlar va raqamlar shaklida aks etiladigan moliyaviy ma'lumotlardan keng foydalangan holda mijozlarning kredit qobiliyatini baholash, haqiqiy kredit riskini aniqlash va maqbul kreditlash shartlarini ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Yuqorida keltirilgan fikrlardan kelib chiqib, maqolada qo'llangan "Moliyaviy tahlil" va "Kreditlash" tushunchalariga alohida to'xtalib o'tish joiz.

Moliyaviy tahlil atamasi korxonaning moliyaviy hisobotlari va statistik ma'lumotlarini chuqur tahlil qilish orqali uning moliyaviy holatini har tomonlama baholash jarayonini bildiradi. Ushbu tahlil davrida korxonaning likvidliligi, rentabelligi, aktivlar tarkibi, moliyaviy mustaqilligi va boshqa muhim moliyaviy ko'rsatkichlari o'rganiladi. Shuningdek, moliyaviy tahlil korxonaning kelgusidagi moliyaviy holatini bashorat qilish imkonini ham beradi.

Moliyaviy tahlil mijozlarni kreditlashda muhim ahamiyatga ega bo'lib, u banklarga mijozning kredit qobiliyatini aniq baholash, kredit riskini to'g'ri aniqlash, maqbul kreditlash shartlarini ishlab chiqish va mijozlar uchun qulay sharoitlarni yaratish imkonini beradi. Shu tariqa moliyaviy tahlil va kreditlash bir-biri bilan chambarchas aloqada bo'lgan jarayonlardir.

U quyidagi asosiy jihatlarni o'z ichiga oladi:

1. Kredit qobiliyatini baholash

- Moliyaviy hisobotlarni tahlil qilish orqali mijozning daromadlari, xarajatlari, qarzlari va umumiy moliyaviy holati o'rganiladi. Bu mijozning kreditni qaytarish qobiliyatini baholashga yordam beradi.

2. Garov sifatida taqdim etilgan mulklarni baholash

- Garovga qo'yilgan mol-mulklarning qiymati aniqlanadi va kredit summasi belgilanadi. Bu kreditdan kutilayotgan zararlarni kamaytirish uchun muhimdir.

3. Likvidlilik va pul oqimini tahlil qilish

- Mijozning joriy likvidlilik holati va kelajakdagi pul oqimlari tahlil qilinadi. Bu mijozning muddatida to'lovlarni amalga oshirish qobiliyatini baholashga yordam beradi.

4. Tushum manbalari va ularning barqarorligi

- Mijozning asosiy tushum manbalari va ularning barqarorligi o'rganiladi. Bu mijozning kreditni uzishga qodir ekanligini baholashga imkon beradi.

5. Moliyaviy ko'rsatkichlarni taqqoslash

- Mijozning moliyaviy ko'rsatkichlari sohada faoliyat yuritayotgan boshqa kompaniyalar ko'rsatkichlari bilan taqqoslanadi. Bu mijozning sohada mavqeini aniqlashga yordam beradi.

6. Risklarni baholash

- Moliyaviy tahlil orqali mijoz faoliyatidagi asosiy moliyaviy va operatsion risklar aniqlanadi va baholanadi. Bu bank uchun muhim ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, moliyaviy tahlil mijozlar faoliyatining sifatini baholashga, kelgusidagi strategik qarorlarni ishlab chiqishga ham ko'maklashadi. Mijozni kreditlash masalasida esa bu tahlil hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Korxonada moliyaviy holatini tahlil qilish, korxonalarining moliyaviy resurslarini, daromad va zaxiralarni boshqarish, kreditlarni olish va to'lash, kredit portfeli va kredit riskini baholash, kreditlarni kafolatlash va boshqarishni takomillashtirish maqsadida amalga oshiriladigan tizimning bir qismini tashkil etadi. Bu tahlil, korxonada moliyaviy faoliyatining samaradorligini oshirishga yo'naltirilgan zamonaviy tamoyillari, usullari, vositalari va shakllari majmui bilan bog'liqdir.

Korxonalarining moliyaviy holatini tahlil qilishda quyidagi usullar aks ettiriladi:

1. Gorizontal tahlil: Korxonalar moliyaviy hisobotlaridagi ko'rsatkichlarni bir yillik davrda taqqoslash. Bu usul, korxonalar moliyaviy holatining o'zgarishlarini aniqlashda yordam beradi.

2. Vertikal tahlil: Korxonalar moliyaviy hisobotlaridagi bir yillik davrda bir ko'rsatkichni taqqoslash. Bu usul, korxonalar moliyaviy holatining tarkibiy qismlarini tahlil qilishda yordam beradi.

3. Trend tahlili: Korxonalar moliyaviy holatining o'zgarishlarini uzun muddatda taqqoslash. Bu usul, korxonalar moliyaviy faoliyatining o'zgarish tendensiyasini aniqlashda yordam beradi.

4. Koeffitsiyentlar tahlili: Korxonalar moliyaviy holatining ko'rsatkichlari orasidagi nisbiy munosabatlarni taqqoslash. Bu usul, korxonalar moliyaviy holatining boshqa korxonalariga nisbiy ta'sirini aniqlashda yordam beradi.

Moliyaviy tahlilning asosiy maqsadi korxonalar moliyaviy holatini tahlil qilish, uning daromad va zaxiralarni boshqarish, kreditlarni olish va to'lash, kredit portfeli va kredit riskini baholash, kreditlarni kafolatlash va boshqarishni takomillashtirishdir. Ushbu tahlil, korxonalar boshqaruv organlari va banklar uchun muhim ma'lumotlar beradi.

Korporativ mijozlarni kreditlash - bu tijorat banklari tomonidan yuridik shaxslarga, ya'ni turli korxonalar va tashkilotlarga moliyaviy resurslarni qarz shaklida taqdim etish jarayonidir.

Korporativ mijozlarni kreditlash sohasida mashhur banklardan bo'lgan Ipoteka bankining quyidagi kredit turlarini korib chiqaylik:

1. Portfelli kredit: Qurilish sohasi uchun ajratiladigan kredit.
2. Davlat dasturlari asosida kredit: Davlat dasturlari bilan bog'liq kredit.
3. Avtokredit: Avtomobillarni sotib olish uchun kredit.
4. Eksport bilan bog'liq savdo operatsiyalari va eksportoldi moliyalashtirish: Xalqaro savdo operatsiyalari uchun kredit.
5. Aylanma mablag'larni to'ldirish uchun biznes kredit: Korxonalar moliyaviy holatini oshirish maqsadida olinadigan kredit.

Korporativ mijozlarni kreditlash banklarning muhim faoliyat yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu jarayon iqtisodiyotning rivojlanishi va ishlash samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Keling endi ushbu kredit turlarini birma bir o'rganib chiqaylik:

Portfelli kredit, yoki yakka tartibdagi uy-joyni qurish va rekonstruksiya qilish uchun ipoteka krediti, O'zbekiston Respublikasining fuqarolariga qurilish sohasida uy-joy qurish va rekonstruksiya qilish uchun beriladi. Bu kredit orqali siz o'zingizga yaxshi va yangi uy-joy qurishingiz yoki mavjud uy-joyingizni tiklashingiz mumkin.

Kreditning asosiy shartlari quyidagicha:

- Kredit summasi: 327,2 mln so'mgacha
- Kredit stavkasi: 18%
- Kredit muddati: 20 yilgacha
- Boshlang'ich badal: 15%

Kreditni olish uchun ariza yuboring yoki web-saytda dastlabki ariza to'ldiring. Sizga yaqin bo'lgan bank ofisiga kerakli hujjatlarni topshiring. Kredit shartnomasini tuzish orqali to'lovni oling.

Qo'shimcha shartlar:

- Kredit O'zbekiston Respublikasining 18 yoshdan 60 yoshgacha bo'lgan fuqarolariga beriladi.
- Kreditni to'lash usuli qarz oluvchining tanloviga asosan annuitet yoki differensial.
- Kreditni olish uchun Toshkent shahrida yakka tartibda uy-jo'ylar qurish va rekonstruksiya qilish uchun ipoteka kreditlari ajratilmaydi.

Davlat dasturlari asosida kredit, davlatning pul mablag'larini ssuda fondi shaklida to'plash va ularni pulga muhtoj bo'lib turgan yuridik va jismoniy shaxslarga ishlab chiqarish va boshqa ehtiyojlari uchun ma'lum muddatga, foiz to'lovlari bilan qaytarish shartida qarzga berish munosabatlarini ifodalaydi.

Quyidagi asosiy ma'lumotlarni eslatib o'taman:

Portfelli kredit:

- Kredit summasi: 2,0 mlrd so'mgacha
- Kredit stavkasi: 14% yillik
- Kredit muddati: 60 oygacha (5 yil), biroq 2028 yil 15 iyundan oshmasligi kerak
- Boshlang'ich badal: Ma'lumot yo'q

PQ-212-sonli qarorga asosan kredit:

- Kredit summasi: 5,0 mlrd so'mgacha
- Kredit stavkasi: 14% yillik
- Kredit muddati: 60 oygacha (5 yil), biroq 2029 yil 25 iyundan oshmasligi kerak
- Boshlang'ich badal: Ma'lumot yo'q

PQ-232-sonli qarorga asosan kredit:

- Kredit summasi: 5,0 mlrd so'mgacha
- Kredit stavkasi: 14% yillik
- Kredit muddati: 60 oygacha (5 yil), biroq 2029 yil 25 iyundan oshmasligi kerak
- Boshlang'ich badal: Ma'lumot yo'q

68-sonli bayonga asosan kredit:

- Kredit summasi: 3 mlrd so'mgacha
- Kredit stavkasi: 14% yillik
- Kredit muddati: Ma'lumot yo'q
- Boshlang'ich badal: Ma'lumot yo'q

Avtokredit, avtomobillarni sotib olish uchun kreditdir. Bu oson va juda qulay usul. Avtokredit orqali ishlab chiqaruvchilar va ularning rasmiy dilerlaridan yangi, yengil avtomobillarni sotib olish mumkin.

Quyidagi asosiy ma'lumotlarni eslatib o'taman:

Dastlabki skoring: Kreditni olish uchun dastlabki skoringni o'tkazishingiz kerak.
 Boshlang'ich to'lov: Avtomobil narxi miqdorining 25% dan kam bo'lmagan miqdorda to'lash.

- Kredit stavkasi: Kreditning yillik foiz miqdori (25% dan).
- Kredit muddati: Kreditni qancha muddatga olishni tanlashingiz (5 yilgacha).
- Kreditning maksimal miqdori: Avto qiymatining 75% gacha kredit olish mumkin.

Xalqaro savdo operatsiyalari uchun kredit - bu eksport va import jarayonlarida ishlatiladigan moliyaviy vositadir. Bunday kreditlar xalqaro savdo bilan bog'liq turli harajatlarni qoplash uchun kompaniyalarga ajratiladi. Ular quyidagi maqsadlarda beriladi:

1. Eksport tovarlarini xarid qilish va ishlab chiqarish

- Kompaniya eksport qilinadigan mahsulotlarni ishlab chiqarish uchun xom ashyo, butlovchi qismlar, yarimmahsulotlarni sotib olish uchun kredit oladi.

2. Tovarlarni eksport qilish uchun logistika harajatlari

- Kreditlar eksport tovarlarini jo'natish, tashish, sug'urtalash va boshqa logistik xarajatlarni qoplash uchun beriladi.

3. Aksreditiv ochish

- Kreditlar savdo akkreditivlarini ochish va eksportchi tomonidan talab qilinadigan boshqa hujjatlarni tayyorlash uchun ishlatiladi.

4. Import tovarlarini moliyalashtirish

- Kompaniya import qilinadigan mahsulotlar uchun to'lovni amalga oshirish uchun kredit oladi.

5. Vaqtinchalik moliyalashtirish

- Kreditlar savdo operatsiyalari davomida vujudga keladigan vaqtinchalik moliyaviy kamchiliklarni qoplash uchun beriladi.

Bunday kreditlar odatda qisqa muddatli (bir yilgacha) va o'rta muddatli (1-5 yil) bo'ladi. Ular banklar va eksport-import banklari tomonidan taqdim etiladi. Kredit shartlari tovar turi, qiymati, huquqiy muhit va siyosiy risklar kabi omillarga bog'liq bo'ladi.

Xalqaro savdo operatsiyalari uchun kreditlar savdo aylanmasini erkinlashtirish va xalqaro savdo aloqalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Kreditning asosiy shartlari quyidagicha:

- Kredit summasi: 327,2 mln so'mgacha.
- Kredit stavkasi: 18%.
- Kredit muddati: 20 yilgacha.
- Boshlang'ich badal: 15%.

Aylanma mablag'lar - bu korxonalarining joriy likvidlik ehtiyojlarini qondirish, korxonaning xarajatlarini qoplash va kundalik faoliyatini yuritish uchun zarur bo'lgan joriy aktivlardir, masalan, pul mablag'lari, qisqa muddatli investitsiyalar, qarzlarni undirish va tovar-moddiy zaxiralari.

Aylanma mablag'larni to'ldirish uchun biznes kreditlar quyidagi maqsadlarda olinadi:

1. Tovar-moddiy zahiralarni sotib olish va to'ldirish

2. Ishchi kuchiga ish haqi to'lash
3. Kommunal xizmatlar va majburiyatlarni to'lash
4. Qisqa muddatli moliyaviy qiyinchiliklarni yengish

Bu kreditlar odatda qisqa muddatli, ya'ni bir yilgacha bo'lgan muddatga beriladi va ularning asosiy afzalligi - tegishli likvidlik manbalaridan tez foydalanish imkoniyatidir.

Kredit foizi yillik:

- Aylanma mablag'larni to'ldirish uchun yillik 27%.
- Ish haqi to'lovi va revolver kreditlar uchun esa yillik 26.3%.

Kredit muddati:

- Aylanma mablag'larni to'ldirish uchun 24 oyga.
- Ish haqi to'lovi uchun 45 kun.
- Revolver kredit, 12 oygacha qayta tiklanadigan (ochiq) kredit liniyasi orqali amalga

oshiriladi (Bosh kelishuv 36 oyga tuziladi).

Bunday kreditlarni olish uchun korxonalar bankka tovar-moddiy zaxiralar, debitorlik qarzlari va boshqa aylanma mablag'larni ishonchli ta'minot sifatida taklif qilishlari mumkin.

Aylanma mablag'larni to'ldirish uchun biznes kreditlar, ayniqsa, mavsum biznesida faoliyat yuritadigan yoki aylanma kapitalga katta ehtiyoj sezadigan korxonalar uchun muhim moliyaviy resurs hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, moliyaviy tahlil va mijozlarni kreditlash o'rtasidagi uzviy bog'liqlik banklarning samarali faoliyat yuritishi uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Moliyaviy tahlil usullarini takomillashtirish, mijozlarni kreditlash jarayonini yanada soddalashtirish orqali bank tizimida moliyaviy xizmatlar sifatini yaxshilash, ularni raqobatbardosh qilish imkoniyatlari yanada kengayadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR VA INTERNET MANBAALARI:

1. V. Vahobov, N.F. Ishonqulov, A.T. Ibrohimov, Moliyaviy va boshqaruv tahlili, Toshkent «Iqtisod-Ioliya» 2013, ISBN 978-9943-13-399
2. M.M. Raximov N.N. Kalandarova, Moliyaviy tahlil, Toshkent "Iqtisod-Moliya" 2019, ISBN 978-9943-13-798-1
3. Абдувахобов Шахзод Холмўмин уғли, Possibilities of Increasing the Activity of Banks in the Securities Market, Journal of Advanced Research and Scientific Progress (JARSP), Volume 02 Issue: 03/2023 ISSN: 2751-7551 (159-162)
4. Абдувахобов Шахзод Холмўмин уғли, Analysis of Existing Management Mechanisms and Assessment Methods of The Bank's General Financial Risk, Journal of Intellectual Property and Human Rights, Volume:02 Issue: 05/ May-2023, ISSN:2720-6882 (227-231)
5. Абдувахобов Шахзод Холмўмин уғли, Improverment of Investment Activities in the Service Sector, Journal of Innovative Studies of Engineering Science (JISES), Volume:02 Issue:03/2023 (53-58)

6. Абдувахобов Шахзод Холмўмин уғли, Factors Causing Credit Risks in Commercial Banks and Their Assessment, Journal of Intellectual Property and Human, Volume:02 Issue:05/May-2023 ISSN:2720-6882 (221-226)
7. Sharipova N. D., Asadova S. D. THE ROLE OF BANKS IN THE MODERN MONETARY SYSTEM //Procedia of Theoretical and Applied Sciences. – 2023. – Т. 6. – С. 55-62.
8. Шарипова Н.Д., Чориев Я.А. СТРАХОВАНИЕ БАНКОВСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ //International Journal of Advanced Research in Education, Technology and Management. -2023- Т.2. - С. 92-99.
9. Sharipova N. D., Jurayev I. S. THEORETICAL FOUNDATIONS OF MONETARY POLICY// INTERNATIONAL JOURNAL OF INNOVATIONS IN ENGINEERING RESEARCH AND TECHNOLOGY. – 2023. -Т. 10. -С. 171-173.
10. Sharipova N. D., Aliboyev L.Sh. THE IMPORTANCE OF ANTI-INFLATIONARY POLICY AND INFLATION TRADING IN UZBEKISTAN// INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY JOURNAL FOR RESEARCH & DEVELOPMENT. -2023. -Т. 10. -С. 92-94.
11. Tursunov, F. M. (2023). TIJORAT BANKLARIDA MASOFAVIY BANK
12. XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI VA ULARNI
13. BARTARAF ETISH AHAMIYATI. SCHOLAR, 1(30), 75–81.
14. Tursunov Faridun Mustafoyevich. (2023). OPPORTUNITIES FOR REMOTE BANKING SERVICES TO GROW IN REPUBLIC OF UZBEKISTAN’S COMMERCIAL BANKS. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(11), 4–7.
15. Каримова А.М., Махсудов О.Ш. Assessment of the Current State of the Market and Procedure For Lending to Subjects of Tourism Services of the Republic of Uzbekistan / Яшил иқтисодиёт ва тараққиёт журналі, 2023-йил, октябрь, 10-сон, 79-83.
16. Ниязов З. Д., Махсудов О.Ш. Investment attractiveness of the enterprise, as well as factors influencing its development in the economy of Uzbekistan./ Иқтисодиёт, молия ва инновациялар халқаро илмий журналі, декабрь 29, 2023 1(4) сон, 47-55.
17. Каримова А.М., Ниязов З. Д. Махсудов О.Ш. Кредитная поддержка инновационного развития / SCHOLAR 1(32) сон, ноябрь 2023, 171-179.
18. www.wikipedia.org-Ма'lumotlar ombori.
19. www.sqb.uz-O'zbekiston Respublikasi Sanoat Qurilish Banki.
20. www.ipotekabank.uz-O'zbekiston Respublikasi Ipoteka Banki.
21. www.azkurs.org- Katta hajmdagi ma'lumotlar bazasi.